„Kto ma uszy do słuchania, niechaj słucha!” Prawdy o człowieku i świecie we frazeologii i aforystyce biblijnej

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Mapa myśli
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: Roman Brandstaetter, *Biblio, ojczyzno moja*, [w:] *Krąg biblijny*, Warszawa 1981.
- Źródło: *Mt 2, 16–18*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań 1980.
- Źródło: *Prz 10, 2–23*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 2003, s. 718.

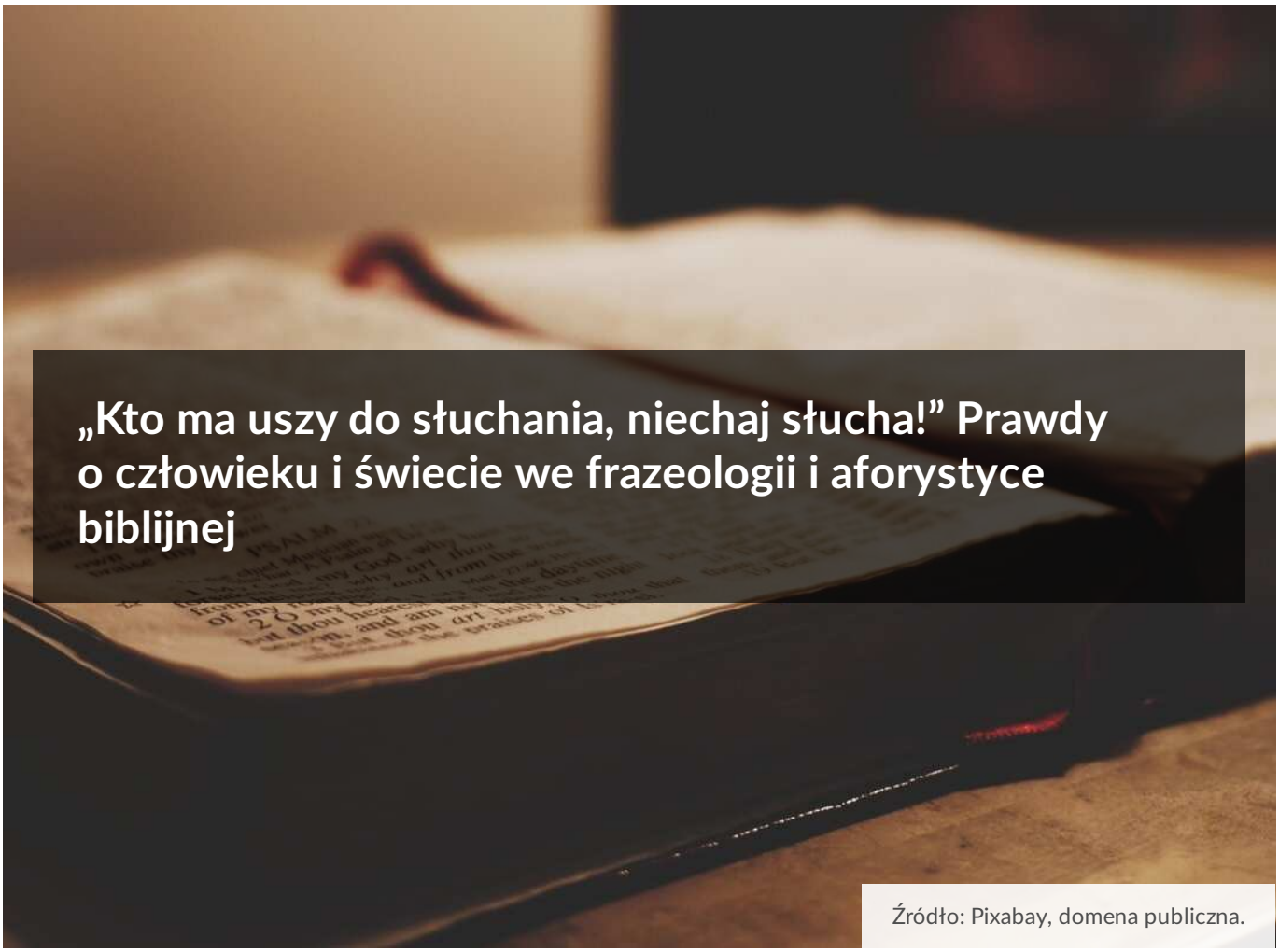

„Kto ma uszy do słuchania, niechaj słucha!” Prawdy o człowieku i świecie we frazeologii i aforystyce biblijnej

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Ludzie powtarzają sformułowania, które mają uniwersalną wymowę i dotyczą refleksji na temat życia i jego sensu. Są w kulturze i zawsze służą ludziom do snucia refleksji o tym, kim jesteśmy, jacy jesteśmy. A nade wszystko, jak osiągać dobro, służyć innym i nie zapominać o tym, co naprawdę jest dla nas ważne. Jednym ze źródeł drogocennych myśli jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Wierzący, w tym wyznawcy chrześcijaństwa, traktują ten tekst jako księgę religijną. Ale jest też dziełem literackim o uniwersalnej, ponadczasowej wymowie, z którego wypływa mądrość życiowej filozofii. Uczestnicy kultury, analizując aforyzmy biblijne, powtarzają za poetą:

Roman Brandstaetter

Biblio, ojczyzno moja

Biblio, ojczyzno moja [...]
Wywołuję z Twoich wersetów
Wszystkich najlepszych
Którzy są dla mnie niedościgłym wzorem,
Wszystkich najpiękniejszych,
Których podziwiam,

Wszystkich szlachetnych
Którym nie umiem dorównać [...]
Wszystko jest w Tobie,
Cokolwiek przeżyłem.
Wszystko jest w Tobie,
Cokolwiek kochałem. [...]
Na Tobie uczyłem się żyć,
Na Tobie uczyłem się czytać,
Na Tobie uczyłem się pisać,
Na Tobie uczyłem się myśleć,
Na tobie uczyłem się prawdy.

Źródło: Roman Brandstaetter, *Biblio, ojczyzno moja*, [w:] *Krąg biblijny*, Warszawa 1981.

Biblijne sentencje pozwalają zgłębić sens życia i zrozumieć człowieka.

Twoje cele

- Poznasz bogactwo biblijnej frazeologii i aforystyki.
- Zanalizujesz biblijne sentencje i aforyzmy jako źródło mądrości.
- Prześledzisz proces przenikania biblizmów do języka potocznego.
- Omówisz kulturotwórczą rolę Biblii.

Przeczytaj

Czym są biblizmy?

Pismo Święte to księga religijna, ale również dzieło literackie. Krystyna Dłogosz Kurczabowa w artykule naukowym *Biblizmy w języku staropolskim* omawia różnorodne typy biblizmów i ich oddziaływanie na język polski. Biblia odczytywana jest na dwa sposoby: w płaszczyźnie Bożej, eschatologicznej, i ludzkiej – doczesnej, ziemskiej. Imponuje wizerunkiem Boga Ojca, człowieczeństwem Jezusa i mentalnością ludzi starożytnego Wschodu, ich kulturą i obyczajami, organizacjami społecznymi i politycznymi, burzliwą historią, umiłowaniem wolności i obrazami niewoli. Jest kopalnią wiedzy o krajobrazie, przyrodzie i obyczajach. Biblia ukazuje narodziny chrześcijaństwa, ewangelizację świata, narodziny nowego kodeksu etycznego, przewartościowanie narodu wybranego w lud Boży. Aforyzmy biblijne służą do interpretacji wszystkich tych zjawisk i kulturotwórczej roli Pisma Świętego.

Źródła kultury europejskiej są wyznaczane przez mitologię, Biblię i folklor. Kulturotwórcza rola Biblii polega między innymi na jej wpływie na polszczyznę. Tłumaczona z łaciny na języki europejskie wniknęła także do warstwy leksykalnej języka polskiego pod postacią zwrotów, wyrażeń biblijnych, przysłów czy aforyzmów stanowiących zbiór nie tylko obiegowych stwierdzeń, ale zestaw złotych myśli. **Biblizmy** to termin oznaczający wyrazy, zwroty, wyrażenia lub frazy zaczerpnięte z Pisma Świętego. Używane są one w języku literackim i potocznym najczęściej w znaczeniu przenośnym. Cytowane wprost z Pisma Świętego sformułowania nabierają stopniowo znaczenia świeckiego. Odnoszą się do osób zarówno rzeczywistych, jak i fikcyjnych (np. z przypowieści) mają charakter porównania, przysłowia, przenośni. Rozróżniamy wśród nich takie, dla których można wskazać konkretne miejsce w Piśmie Świętym (biblizmy pierwotne), Są też takie, które nawiązują do sytuacji przedstawionej w Biblii, np.: liczne parafrazy, czyli jednostki językowe przyjęte z Biblii i funkcjonujące poza kontekstem pierwowzoru.

- budować na piasku (MT 7,26; Łk 6,49)
- być komuś solą w oku (Lb 33,55)
- beniaminek (Rdz 35, 18)
- chwiać się jak trzcina na wietrze (Mt 11,7; Łk 7, 24)
- drzewo poznaje się po owocach (Mt 12,33)
- opatrywać rany serc złamanych (Iz 61, 1-2a)
- przekuć miecze na lemiesze (Iz 2,4)
- ucho igielne (Mt 19,24)

José de Ribera, *Sąd Salomona*, ok. 1609
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Zapożyczenia biblijne to wyrazy, połączenia wyrazowe, konstrukcje, które wzbogaciły polszczyznę, zachowując przy tym swoje pierwotne znaczenia i funkcje. Przykładem są tu tzw. zapożyczone nazwy realiów wschodnich (np. aloes, figa, hyzop, gorczyca, oliwka, palma, soczewica, krzew winny, wawrzyn).

Frazeologizmy biblijne przeniesione do języka ogólnego funkcjonują w nim niezależnie od pierwowzoru. Na biblijnych realiach nazewniczych ukształtowały się w polszczyźnie frazeologizmy czasami stosowane bez rozpoznawania ich pochodzenia (np. nocny Marek):

- łono Abrahama (szczęśliwa wieczność)
- chodzić od Annasza do Kajfasza (korowody, ceregiele)
- porcja Beniamina (największa część)
- pocieszyciel Hioba (fałszywy przyjaciel)
- hiobowe wieści (o doniesieniu smutnym)
- pocałunek Judasza (fałszywy gest)
- nocny Marek (człowiek chętnie pracujący w nocy)
- tłuc się jak Marek po piekle (chodzić bez celu)
- wyrok salomonowy (mądre, choć zaskakujące orzeczenie)
- miłosierny Samarytanin (człowiek spieszący z pomocą)
- niewierny Tomasz (niedowiarek)

Przykład zapożyczenia w modlitwie odnajdujemy w Nowym Testamencie. To *Modlitwa Pańska* (łac. *Pater noster*). Tytuł dziś znaczy *wymierzyć karę, wygłosić reprymendę, ukarać kogoś, zbić kogoś*.

Caravaggio, *Pojmanie Chrystusa*
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Krystyna Długosz-Kurczabowa w swoim artykule *Biblizmy w języku staropolskim* wskazuje, że frazeologizmy, które pochodzą bezpośrednio z Biblii, stały się jednostkami języka ogólnego, to znaczy, że ich biblijne pochodzenie nie jest powszechnie znane. Wyrażają one prawdy o nas, służą wzmocnieniu sensu i komunikacji. Często zdobią wypowiedź lub rozweselają odbiorcę.

Sformułowania typu: zakazany owoc, ciemności egipskie, człowiek o twardym karku (czyli uparty, nieugięty), trąba jerychońska, kielich goryczy, ptaki niebieskie, zabłąkana owca, plagi egipskie są stosowane dla scharakteryzowania różnych przeżyć i sytuacji im towarzyszących.

Pewne frazeologizmy przyjmują formy zwrotów lub fraz pełniących funkcję pouczeń, ostrzeżeń czy wskazówek postępowania:

- oko za oko, ząb za ząb (Kpł 24, 20; Mt 5, 38)
- owoc zakazany (Rdz 2,16-17)
- strzec jak źrenicy oka (Pwt 32, 10)
- nosić swój krzyż (Mt 10, 38; Łk 14, 27)
- dać świadectwo prawdzie (J 18, 37)
- umywać ręce (Mt 27, 24)
- nie rzucać pereł przed wieprze (Mt 7, 6).
- Bóg dał, Bóg wziął (Hi 1, 21)
- chrzest ogniowy (Mt 3, 11)

Aforyzmy i sentencje biblijne

Według *Słownika terminów literackich* pod red. J. Sławińskiego (Ossolineum, 1988) aforyzm to zwięzłe sformułowanie, zwykle jednozdaniowe, ogólnej prawdy o charakterze filozoficznym, psychologicznym czy moralnym, odznaczające się stylistyczną wyrazistością i błyskotliwością.

Aforyzmy biblijne ujmują uniwersalne prawdy życiowe i prawdy wiary. Prezentują ponadczasowe wzorce osobowe, a równocześnie mogą stanowić celny komentarz do zjawisk współczesnego świata.

- Z prochu powstałeś i w proch się obrócisz (Rdz 3, 19)
- Pierwsi będą ostatnim a ostatni pierwszymi (Mt 19, 30; Mt 20, 16, Mk 10, 31; Łk 13, 30)
- Oddajcie co cesarskie cesarzowi a co boskie Bogu (Mt 22, 21)
- Niechaj mowa wasza będzie tak, tak; nie, nie (Mt 5, 37)
- Nie wie prawica co czyni lewica (Mt 6, 3)
- Żaden prorok nie jest mile widziany w swoim kraju (Łk 4, 24)
- Poznać głupiego po śmiechu jego (Syr 21, 20)
- Poznacie ich po owocach (Mt 7, 16)
- Tam skarb twój gdzie serce twoje (Mt 6, 21)
- Nie samym chlebem żyje człowiek (Mt 4, 4; Łk 4, 4)
- Więcej szczęścia jest w dawaniu niż w braniu (Dz 20, 35)
- Jeśli cię ktoś uderzy w prawy policzek nadstaw mu i drugi (Mt 5, 39)
- Kto sieje wiatr zbiera burzę (Oz 8, 7)
- Nie chwal dnia przed zachodem słońca (Prz 27, 1)
- Wiara góry przenosi, czyni cuda (Mt 17, 20; Mt 21, 21)

Obok aforyzmów w Biblii pojawiają się także sentencje. Według *Słownika terminów literackich* pod red. J. Sławińskiego (Ossolineum, 1988) sentencja to zdanie zawierające ogólną myśl o charakterze moralnym, sformułowane w sposób wyrazisty i skłaniający do uznania jego bezwzględnej trafności. Biblijną sentencją jest zdanie: „Miłosierny jest Pan i łaskawy, nieskory do gniewu i bardzo łagodny."

Istotną cechą Biblii jest jej uniwersalizm, ponadczasowość. Pismo Święte odzwierciedla hebrajski oraz – poprzez konteksty – śródziemnomorski sposób postrzegania świata i jego interpretację.
Uniwersalizm Biblii wiąże się z ponadczasowością przekazu. Pismo Święte ukształtowało sposób postrzegania świata i człowieka w kulturze śródziemnomorskiej oraz jej system wartości. Biblijne rozumienie prawdy, sprawiedliwości, czy powinności stało częścią tożsamości europejskiej.

Słownik

biblizm

(pol. *Biblia* + *-izm*) wyraz lub stałe połączenie wyrazowe wywodzące się z tekstów Biblii, używane współcześnie w znaczeniach przenośnych lub jako przysłowie, którego źródło można odnaleźć w Piśmie Świętym

frazeologizm

(gr. *phrásis* – mówienie, *logos* – słowo, nauka) połączenie dwóch lub więcej wyrazów, którego znaczenie jest odmienne od sensu dyktowanego przez poszczególne wyrazy składające się na związek, w szerszym ujęciu: połączenie wyrazów o zauważalnym stopniu łączliwości, sankcjonowane w pewnej ustalonej formie przez zwyczaj społeczny

parafraza

(gr. *paráphrasis* – omówienie) swobodna przeróbka utworu literackiego lub czyjejś wypowiedzi rozwijająca i modyfikująca treść pierwowzoru

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli, na której znalazły się wybrane cytaty biblijne. Określ, które z wypowiedzi są sentencjami, a które można uznać za aforyzmy.

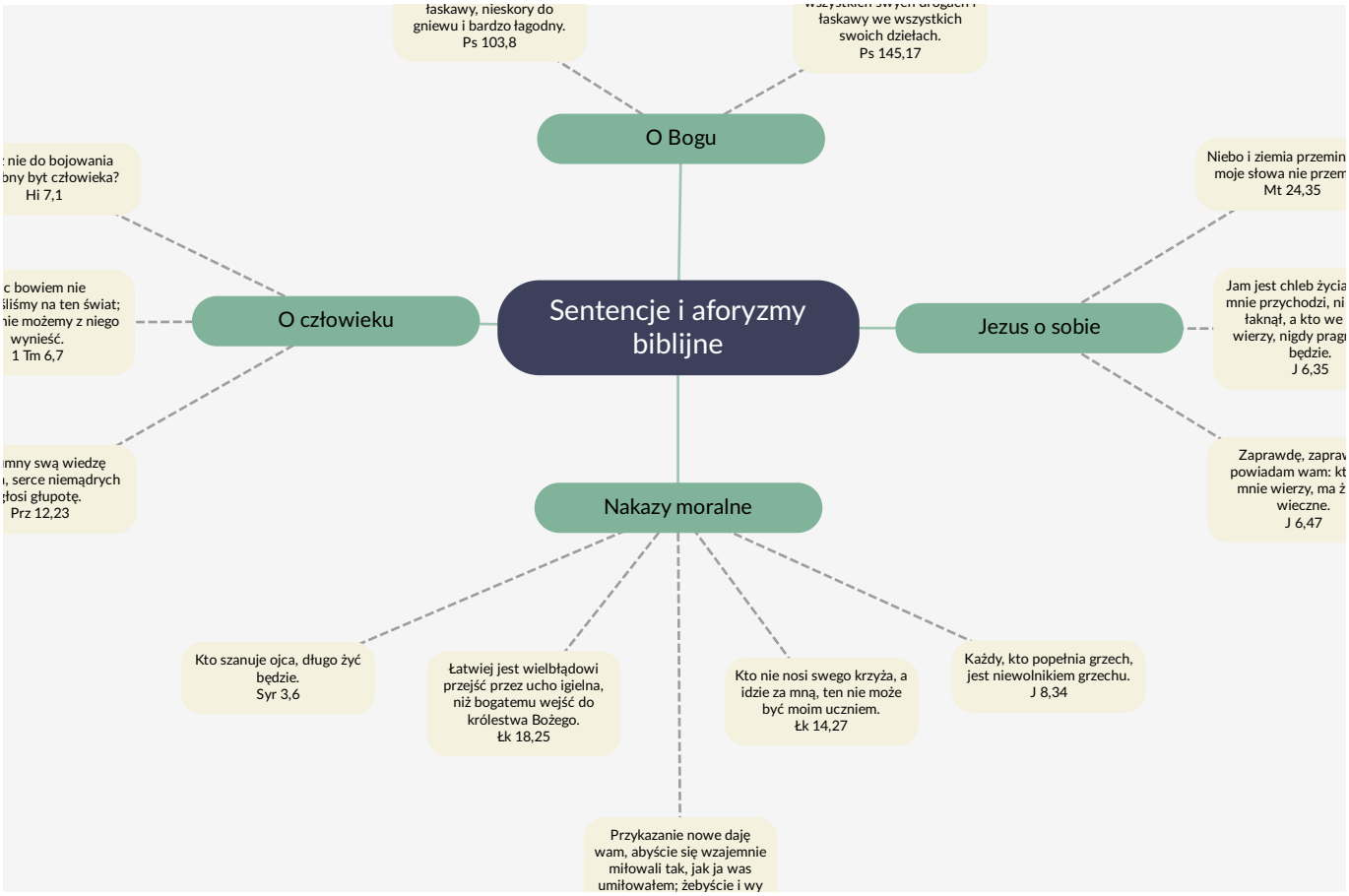

Cytaty za: Jan Hojnowski SCJ, *Aforyzmy biblijne*, Kraków 1993.

Polecenie 2

Uzupełnij mapę myśli o inne biblijne aforyzmy lub sentencje zawierające nakazy moralne.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Określ, które z podanych biblizmów są aforyzmami:

- [ ] Nie sądźcie abyście nie byli sądzeni (Mt 7, 1; Łk 6, 37)
- [ ] Co w sercu to i na języku (Mt 12, 34; Łk 6,45)
- [ ] Kraj mlekiem i miodem płynący (Wj 3, 8; Lb 16, 13; Ez 20, 6)
- [ ] Kto nie chce pracować niech też nie je (2 Tes 3, 10)
- [ ] Kolos na glinianych nogach (Dn 2, 31–34)
- [ ] Marność nad marnościami (Koh 1, 2)

Ćwiczenie 2

Podaj przykład frazeologizmu biblijnego wiążącego się z postacią Judasza. Wyjaśnij jego współczesne znaczenie.

- Judasz
  -
    -

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, jaka przestroga kryje się w aforyzmie: „Łatwiej jest wielbłądowi przejść przez ucho igielne, niż bogatemu wejść do królestwa Bożego” i jaką mądrość mogą czerpać z tego zdania wszyscy ludzie.

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij przenośne znaczenie biblizmów, podaj przykłady codziennych sytuacji, jakich mogą dotyczyć.

Biblizm	Znaczenie	Sytuacja

Ćwiczenie 5

Biblizmy mają stałą i określoną postać. Błędy w ich stosowaniu wynikają najczęściej z nieznajomości budowy i znaczenia danego biblizmu lub z nieprawidłowego ich użycia. Popraw błędy.

Niepoprawne użycie	Poprawne użycie
wdowie pieniądze	
zmienić się w skalny słup	
wyrwać się z pazurów śmierci	
wyrzucać perły przed wieprze	
wilk w skórze owcy	

Ćwiczenie 6

Na podstawie fragmentu z ewangelii św. Mateusza wyjaśnij:

- jak w kontekście opowieści biblijnej rozumiesz frazeologizm rzeź niewiniątek;
- jak frazeologizm rozumiany jest współcześnie.

Mt 2, 16–18

Rzeź niemowląt

2. 16 Wtedy Herod widząc, że go Mędrcy zawiedli, wpadł w straszny gniew. Posłał [oprawców] do Betlejem i całej okolicy i kazał pozabijać wszystkich chłopców w wieku do lat dwóch, stosownie do czasu, o którym się dowiedział od Mędrców. **17** Wtedy spełniły się słowa proroka Jeremiasza:
18 Krzyk usłyszano w Rama,
płacz i jęk wielki.
Rachel opłakuje swe dzieci
i nie chce utulić się w żalu,
bo ich już nie ma.

Źródło: *Mt 2, 16–18*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań 1980.

Ćwiczenie 7

Biblia jest również kodeksem etycznym. Zasady moralne, refleksje natury filozoficznej przyjmują w niej formę przykazań, nakazów, błogosławieństw, przysłów, sentencji. Na podstawie cytowanego fragmentu Księgi przysłów opracuj szczegółowe zasady postępowania.

“ Prz 10, 2–23

10. 2 Bez pożytku są skarby źle nabyte,
lecz sprawiedliwość wyrywa ze śmierci. […]
4 Ręka leniwa sprowadza ubóstwo,
ręka zaś pilnych wzbogaca.
5 Syn to mądry, co w lecie gromadzi,
a kto prześpi czas żniwa, hańbą okryty.
6 Błogosławieństwa na głowie prawego,
w ustach nieprawych przemoc się kryje.
7 Pamięć o prawym jest błogosławiona,
a imię nieprawych zaginie.
8 Mądry sercem przyjmie nakazy,
upadnie, kto wargi ma nierozsądne.
9 Kto żyje uczciwie, żyje bezpiecznie,
zdradzi się ten, kto szuka dróg krętych. […]
11 Źródłem życia usta prawego,
w ustach nieprawych przemoc się kryje.
12 Nienawiść wznieca kłótnię,
miłość wszelki błąd ukrywa.
13 Na wargach rozumnego jest mądrość,
a kij – na grzbiecie tego, komu jej brak.
14 Mądrzy swą wiedzę gromadzą,
usta głupiego grożą zniszczeniem.
15 Majętność bogacza jest mocną warownią,
zagładą nędzarzy ich własne ubóstwo.
16 Zapłatą prawego jest życie,

niegodziwiec zyskuje karę.
17 Kto strzeże karności, ten idzie ku życiu, […]
kto gardzi upomnieniem – ku zatracie.
19 Nie uniknie się grzechu w gadulstwie,
kto ostrożny w języku – jest mądry.
20 Język prawego jest srebrem wybornym,
a serce złych mało co warte.
21 Wargi sprawiedliwego prowadzą wielu,
lecz głupcy umrą z nierozsądku.
22 Błogosławieństwo Pańskie wzbogaca,
własny trud niczego tutaj nie doda.
23 Radością głupiego – czyny haniebne,
a męża rozważnego – mądrość.

Źródło: *Prz 10, 2–23*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 2003, s. 718.

Ćwiczenie 8

Napisz krótkie opowiadanie pt. *Dobra nowina*. Wykorzystaj podane biblizmy (stałe związki frazeologiczne) pochodzące z polskich przekładów Biblii:

- **Alfa i Omega** – pierwsza i ostatnia litera alfabetu greckiego; w znaczeniu przenośnym; absolutny autorytet, początek i koniec.
- **Bóg dał, Bóg wziął** – sentencja z Księgi Hioba. Tak mówi Hiob, gdy jego potomstwo ginie pod ruinami domu.
- **Być dla kogoś kamieniem u szyi** – być dla kogoś ciężarem, częsty zwrot w ewangeliach.
- **Hiobowa wieść** – wiadomość o nieszczęściu.
- **Mieć miedziane czoło** – być cynicznym, bez honoru (z Księgi Izajasza).
- **Nie rzucać pereł przed wieprze** – dawać coś, czego wartości nikt nie rozumie (z Nowego Testamentu).
- **Stać się kozłem ofiarnym** – odpowiadać za coś, czego się nie zrobiło; w dniu przebłagania Żydzi losowali dwa kozły: jeden miał być ofiarowany Bogu i zabity, drugiego, na którego składano przewinienia całej społeczności, wypędzano na pustynię; tego nazywano kozłem ofiarnym.

Praca domowa

Napisz rozprawkę lub krótki tekst o innym charakterze gatunkowym, np. własne refleksje lub dialog dwóch osób o odmiennych poglądach, na temat: „Człowiek znajduje się wciąż w sytuacji niewiernego Tomasza". W swojej pracy zbadaj słuszność tego sądu.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: „Kto ma uszy do słuchania, niechaj słucha!" Prawdy o człowieku i świecie we frazeologii i aforystyce biblijnej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:
Zakres podstawowy
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
I. Kształcenie literackie i kulturowe.
1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:
4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
II. Kształcenie językowe.
1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:
1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:
5) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;
6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;
4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:
2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;
III. Tworzenie wypowiedzi.
1. Elementy retoryki. Uczeń:
1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);
6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;
IV. Samokształcenie.
8. posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;
9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- analizuje biblijne sentencje i aforyzmy jako źródło mądrości;
- omawia kulturotwórczą rolę Biblii;
- odróżnia biblizmy od aforyzmów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego;
- praca w parach.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;

- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie się do rozmowy na temat: W jaki sposób kultura i historia narodów znajduje swoje odbicie w języku? Uczniowie zastanawiają się nad tym, jak zmienia się język potoczny, przyswajający treści kultury, odnajdują informację o Biblii jako źródle przysłów, sentencji i zwrotów obecnych w kulturze polskiej.
2. Nauczyciel podaje przykłady powiedzeń: „Lata tłuste i lata chude" (Rdz 41,25nn), „Kopać pod kimś dołki (Prz 26,27") lub określenie „Stanąć jak słup soli" (Rdz 19,26) – pyta uczniów, czy znana im jest biblijna historia żony Lota. Jeśli nie, prosi o zapoznanie się z nią.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel podaje przykład frazeologizmu, który łatwo kojarzy się z Biblią, np. „Kainowe znamię" (Rdz 4,8–16) i przytacza fragment, z którego się wywodzi. „Rzekł Bóg: «Cóżeś uczynił? Krew brata twego głośno woła ku mnie z ziemi! Bądź więc teraz przeklęty na tej roli, która rozwarła swą paszczę, aby wchłonąć krew brata twego, przelaną przez ciebie. Gdy rolę tę będziesz uprawiał, nie da ci już ona więcej plonu. Tułaczem i zbiegiem będziesz na ziemi!» Kain rzekł do Pana: «Zbyt wielka jest kara moja, abym mógł ją znieść. Skoro mnie teraz wypędzasz z tej roli, i mam się ukrywać przed tobą, i być tułaczem i zbiegiem na ziemi, każdy, kto mnie spotka, będzie mógł mnie zabić!» Ale Pan mu powiedział: «O, nie! Ktokolwiek by zabił Kaina, siedmiokrotną pomstę poniesie!» Dał też Pan znamię Kainowi, aby go nie zabił, ktokolwiek go spotka. Po czym Kain odszedł od Pana i zamieszkał w kraju Nod, na wschód od Edenu."
2. Nauczyciel prosi o podanie przykładów powiedzeń o (ewidentnym dla uczniów) pochodzeniu biblijnym.
3. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji, nawiązując do wcześniejszej rozmowy. Wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina uczniom tytuły ksiąg biblijnych – wskazuje, jak odczytywać skróty, oznaczenia miejsca pochodzenia cytatów. Następnie uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj". Nauczyciel prosi wybraną osobę o określenie różnic pomiędzy frazeologizmem, aforyzmem a sentencją.
2. Uczniowie zapoznają się z mapą myśli, następnie dobierają się w pary i wykonują polecenia 1 i 2. Wybrane osoby prezentują odpowiedzi.
3. Nauczyciel może zapytać uczniów, jakie nakazy moralne płyną z konkretnych sentencji i aforyzmów umieszczonych na mapie myśli (i uzupełnionych przez uczniów). Ma to na

celu sprawdzenie stopnia zrozumienia bardziej złożonych biblizmów i może przybrać formę dyskusji.
4. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i wykonują ćwiczenia. Wybrane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel ocenia i komentuje.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o omówienie kulturotwórczej roli Biblii i znaczenia biblijnych mądrości w kształtowaniu postaw.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu..
3. Na zakończenie nauczyciel może zaproponować uczniom wyszukanie w Biblii i odczytanie na głos wybranych fragmentów, w których pojawiają się powszechnie znane sformułowania, np. „Kolos o glinianych nogach” (Dn 2,31-45):
   „Ty, królu, patrzyłeś: Oto posąg bardzo wielki, o nadzwyczajnym blasku stał przed tobą, a widok jego był straszny. Głowa tego posągu była z czystego złota, pierś jego i ramiona ze srebra, brzuch i biodra z miedzi, golenie z żelaza, stopy zaś jego częściowo z żelaza, częściowo z gliny. Patrzyłeś, a oto odłączył się kamień, mimo że nie dotknęła go ręka ludzka, i ugodził posąg w jego stopy z żelaza i gliny, i połamał je. Wtedy natychmiast uległy skruszeniu żelazo i glina, miedź, srebro i złoto – i stały się jak plewy na klepisku w lecie; uniósł je wiatr, tak że nawet ślad nie pozostał po nich. Kamień zaś, który uderzył posąg, rozrósł się w wielką górę i napełnił całą ziemię.”

Praca domowa:

1. Napisz rozprawkę lub krótki tekst o innym charakterze gatunkowym, np. własne refleksje lub dialog dwóch osób o odmiennych poglądach, na temat: „Człowiek znajduje się wciąż w sytuacji niewiernego Tomasza”. W swojej pracy zbadaj słuszność tego sądu.

Materiały pomocnicze:

- *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2016.
- *Słownik terminów literackich*, Warszawa 1995.
- Krystyna Długosz-Kurczabowa, *Biblizmy w języku staropolskim*, Warszawa 1994.

Wskazówki metodyczne

- Mapę myśli można wykorzystać w fazie podsumowującej lekcję.